

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

J. Keuning

Jezus Christus, heil der aarde

Gaat dan heen... en zie, Ik ben met u al de dagen tot aan de voleinding der wereld. Matth. 28 : 19-20.

Jezus Christus is de Heer.

Dat is de boodschap waarmee de discipelen de wereld moeten ingaan.

De wereld.

Dat was allereerst het joodse volk. Want de apostelen moesten beginnen bij Jeruzalem. Tegen de Joden moesten ze zeggen: Jezus van Nazareth is Heer. De mensen die het weten kunnen, de professoren in de theologie, de hoogste kerkelijke vergaderingen hebben Hem wel gevonnist als een godslasteraar. Maar Hij is toch heus de enige Heer op heel de wereld. Hij is de Messias. Hij zit aan Gods rechterhand.

En de wereld, — dat was verder: romeinse soldaten, pakhuis knechten uit Ephese, geleerde filosofen uit Athene en keizerlijke beambten uit Filippi. Groenteboeren en meisjes van lichte zeden uit Korinthe. Mensen die misschien bereid waren, heel wat goden aan te roepen, als het zo uit kwam, maar die toch zeker niet klaar staan om de een of andere gekruisigde joodse rabbi te vereren als hun Koning.

De wereld, — dat zijn kaffers en batavieren, mongolen en de volgelingen van de Black Power. Dat zijn luxe-vrouwjes en stakende studenten. Dat is de straat-jeugd en het zijn would-be of echte artisten.

Naar die wereld worden de discipelen gestuurd. Die mensen moeten ze maken tot volgelingen van Jezus. Want die allen moeten in Hem geloven als de enige Zoon van God.

De discipelen komen niet met de een of andere wereld-beschouwing, de zoveelste, of met „een“ godsdienst, één van de vele. Want ze verkondigen juist dat in Jezus van Nazareth alléén God verschenen is, God zelf. Dat er maar één naam is onder Gods wijde hemel, één naam onder de wolkengevaarten van de lage landen, één naam onder de stralende blauwe hemel van de Costa Brava, één naam boven de sneeuw-stappen van Siberië, één naam die veiligheid geeft en redding. Eén naam, waardoor we boven de blauwe hemel en achter de grauwe wolken God, onze Vader, weten: de naam van Jezus van Nazareth.

Dáárom, omdat de naam van Jezus de enige is, — daarom moeten de apostelen alle volken leren onderhouden alles wat Christus geboden heeft. Dáárom moeten ze aan chinezen en kongolezen leren, hun kruis op zich te nemen en het vrolijk te dragen. Dáárom.

Die boodschap moeten de discipelen brengen. Mensen, die zelf haast nauwelijks geloven kunnen wat ze zeggen. En die het met dat geloof soms verschrikkelijk moeilijk hebben.

Daarmee is geen kwaad woord van de discipelen gezegd. We hoeven maar naar ons zelf te kijken.

Wij, die het wel belijden dat Jezus Christus alle macht heeft in de hemel en op de aarde, maar hoeveel houden daarmee geen enkele rekening? Wij, die anderen wel leren te onderhouden alles wat Christus geboden heeft, maar onderhouden wij die geboden zo goed? Erkennen wij Christus als de enige Heer, wanneer we ons gedragen alsof we in ons eigen leven en in dat van anderen zelf heer en meester zijn?

Aan zulke discipelen beveelt Christus: maakt anderen tot mijn discipelen. Maar hoe zullen die anderen ooit Hem gaan volgen, als ze van Jezus Christus niet veel meer te merken krijgen dan een stuk of wat volgelingen, die wel een groot woord hebben over hun enige Koning, maar die voor elke op hen afstormende bedreiging net zo goed in de benauwdheid zitten als iedereen. En bij een tegenslag zijn ze net zo ontevreden als iedereen. En ze slaan net zo goed en net zo hard van zich af.

Is dat niet belachelijk: déze discipelen déze wereld in te sturen?

—o—

Laten we nu niet direkt zeggen, dat we dit bevel heus niet belachelijk vinden. Want als het niet zo belachelijk was, ontmoette het bij ons niet zoveel tegenstand.

En laten we ook niet direkt zeggen, dat de discipelen dit bevel slechts konden opvolgen in het geloof en dat het geloof alles vermag. Want het is wel waar dat het geloof alles vermag. Maar voor we het weten hebben we dat zo vaak gezegd, dat we Christus zelf niet meer nodig hebben. Want we hebben ons geloof immers.

En dat is nu precies de enige reden, waarom dit bevel toch niet belachelijk is. Omdat Jezus Christus zelf de Levende is, de Zoon van God, die de vloek brak en die de dood brak en die nu zelf de dood en de onmacht en de verlamme twijfel overwint. En die zelf onder alle volken de onvoorstelbare, niet te breken macht van het ongelooft te lijf gaat en klein krijgt. En die zelf met ons is, alle dagen, tot aan de voleinding der wereld.

Christus met de apostelen die straks — alleen — naar de joden gaan om te getuigen dat Jezus van Nazareth de Messias is. Die straks door Asia trekken en door Grieken-

land om aan heidenen bekend te maken dat Jezus de enige Redder is, die onze zonden afwast en ons maakt tot kinderen van God. Christus met de apostelen, die het aan alle volken zeggen gaan dat er slechts leven is voor wie een discipel wordt van Hem, de Heer van hemel en aarde. Ze gaan alleen, die apostelen. Ja, maar Jezus zelf is met hen. Jezus zelf trekt met hen mee en staat naast hen op de markt en in de synagoge. Jezus zelf is het die hun woorden laadt met krachten van eeuwig leven, zijn krachten tot behoud.

En Christus met ons.

We staan alleen tegenover onze buurman. We zitten alleen op visite. We staan alleen tegenover harde mensen, kritische mensen, verveelde mensen. Mensen, boordevol wanhoop en boordevol afweer.

En ze weten het deksels goed, wie ze voor hebben. Want ze zien ons toch zeker, als we de lijn trekken in de tijd van de baas, ze zien ons toch jagen naar meer loon, een mooiere auto, een vakantie nóg verder weg. Ze proeven toch onze ontevredenheid en onze angst. En ze merken het heus wel, dat we nog maar slecht weten, wat we aan onze Heiland hebben. Hoe we ons er tegen verzetten dat Hij over heel ons leven werkelijk Heer is.

We staan alleen. En wat zouden we bereiken met onze stumperige aarzelande woorden, waarvoor we ons vaak ook nog een beetje schamen.

Maar Jezus zelf is met ons. En Jezus zelf komt ondanks ons gehakkel en ondanks onze armzalige werken op die anderen af met zijn allesoverwinnende, levendmakende kracht. Jezus van Nazareth, gezeten op de troon van God. Hij breekt zelf door de grootste weerstand heen en grijpt een verloren mens en doet hem buigen onder zijn zachte heerschappij.

Christus met ons, alle dagen. Hij die de boeien van het graf verscheurde, die de hemel en de aarde in zijn handen houdt. — Hij zit aan onze tafel. Hij staat naast ons aan de lopende band. Als we omkomen van de drukte, — Hij is er. En als we slapen gaat Hij over ons waken. Want ook die slaap wil Hij gebruiken om ons te maken tot een goed instrument.

—o—

En als we dat nu maar geloofden, dat Hij, de levende Heer, met ons is. Dat Hij maar niet vanuit de verte staat te kijken om eens te zien, hoe wij het er van af brengen. Maar bij al onze ontmoetingen staat Hij achter ons. Als wij voor het evangelie geen kans meer zien, omdat wij met het evangelie alleen in de wereld staan, helemaal alleen, en wat kunnen wij? — dan nog is het waar: ons staat de sterke Held terzij, die God ons heeft verkoren. De sterke Held. De Koning van hemel en aarde. Niemand minder.

Als we dat geloofden.

Dan werden onze dagen en nachten vol van Hem en van zijn rijk, dat zich baan breekt dwars door ons dorre leven. Dan wisten we maar één ding meer: zijn evangelie, zijn komst. Dan werden we van onze twijfel en machteloosheid verlost. Dan werd ons leven één stuk aanbidding. Aanbidding van Hem, de Enige in hemel en op aarde.

Die, omdat Hij werkelijk de enige Heer is, ook de anderen komen doet. Ze komen van oost en west. Ze komen van noord en zuid. Ze komen van heel ver en van vlakbij.

Tot heel deez' aarde zal getuigen van U, die thans en eeuwig zijt, tot al uw schepselen zich buigen voor uwe liefd' en majesteit.

—o—

J. VEENHOF

Vragen in onze omgang met de Bijbel¹⁾

(SLOT)

6. De „scopus” der Schrift is mede bepalend voor de wijze, waarop zij de historie van het heil bericht. Het is echter onmogelijk het religieuze en het historische in de Schrift van elkaar los te maken, omdat het heil een historische grondslag heeft. Boodschap en geschiedenis mogen niet tegen elkaar worden uitgespeeld.

Reeds enkele malen hebben wij vastgesteld, dat de Bijbel geen handboek voor de wetenschap is. Evenmin als hij een handboek voor geologie of palaeontologie wil zijn, is hij een handboek voor geschiedenis. De Bijbel biedt heel veel geschiedenis, maar beoogt toch niet ons een historie van Israël of een biografie van Jezus te verschaffen. Hij beschrijft de geschiedenis altijd onder een speciale belichting, die met zijn „scopus” in het nauwste verband staat. De Evangelisten b.v. zijn geen geschiedschrijvers in de gewone zin van het woord, geen chronicurs. Zij hebben geen stenogram of een bandopname „afgetypt”. Zij schreven over de historische Jezus maar in het geloof, dat deze de nu levende Heer is. Zelf gelovend in Jezus, willen zij door hun geschriften anderen tot dit geloof brengen. En dit doel bepaalt de wijze, waarop zij hun taak als evangelisten hebben ten uitvoer gebracht.

In het nieuwere onderzoek van de evangeliën worden deze inzichten met kracht naar voren gebracht. Ter illustratie daarvan moge ik hier enkele zinsneden aanhalen uit de belangrijke „instructie over de historische waarheid van de evangeliën”, uitgegeven door de pauselijke bijbelcommissie op 21 april 1964³³⁾. Daarin wordt uitgesproken: „de bijbelschrijvers kozen uit de hun overgeleverde stof vooral dat uit, wat op de verschillende situaties der gelovigen en op het door hen gestelde doel was afgestemd en dat vertelden zij op zulk een wijze als met deze situaties en dit doel overeenkwam”³⁴⁾. Verderop heet het: „uit de resultaten van het nieuwe onderzoek blijkt, dat de leer en het leven van Jezus niet enkel zijn bericht, opdat zij in het geheugen zouden worden vastgehouden, maar dat zij zo „gepredikt” zijn, dat zij de kerk het fundament van het geloof en der zeden zouden verschaffen”³⁵⁾.

Het is goed zich te realiseren, dat deze inzichten zeker niet volslagen nieuw mogen worden genoemd. Ten bewijze hiervan willen we iets citeren van wat prof. dr. S. Greijdanus in 1935 reeds over het evangelie van Mattheus schreef. Hoofddoel van dit evangelie is „Jezus Christus te doen zien als den door God gegeven Messias, Zoon Davids, Wereldheiland en Wereldkoning, in Wien de

Oudtestamentische profetieën of beloften werden vervuld, en Die door de Joden werd verworpen, maar nu onder alle volken moet gepredikt worden, en daar geloof zal vinden en behoudenis zal werken...” Van dit hoofddoel uit moet nu „zijn gang en opbouw bezien worden”. Greijdanus laat volgen: „Het is Mattheus niet te doen om maar zooveel mogelijk te verhalen van hetgeen door den Heere werd gedaan en gesproken, en om dat zoo aanschouwelijk, en volledig, en interessant, als het kan, te teekenen... Evenmin streeft Mattheus het doel na, alles in strikt chronologische orde te verhalen... Hij ordent zakelijk in verband met zijn hoofddoel, en voegt daardoor uiteen ook wat in tijdsorde uiteenlag...”³⁶⁾.

Dit „kerygmatisch” karakter van de evangeliën, zoals men het tegenwoordig graag uitdrukt, sluit in, dat zij niet in alles aan onze eisen van exactheid beantwoorden. Zo zijn er tussen de evangeliën verschillen waar te nemen, ook in de weergave van dezelfde woorden en zaken, die de uitleggers soms voor moeilijk te beantwoorden vragen stellen. Mattheus en Lucas geven van het Onze Vader twee uiteenlopende versies. Moet men nu veronderstellen, dat Jezus bij twee verschillende gelegenheden in variërende vormen het Onze Vader heeft uitgesproken? Het is mogelijk, maar niet op grond van de inspiratie noodzakelijk. Ik sluit mij graag bij Ridderbos aan, wanneer hij opmerkt: „Men moet zich ook kunnen indenken, dat het bij één en dezelfde gelegenheid gesproken woord of gebed van Jezus op twee verschillende wijzen is teboekgesteld, zodat niet meer kan vastgesteld worden, welke de historisch-juiste weergave is”³⁷⁾.

Dit laatste geldt in elk geval van de weergave van de avondmaalswoorden, die in de overlevering van de drie synoptische evangeliën en van Paulus allerlei verschillen vertonen. Wij moeten er in berusten, dat wij wel zakelijk maar niet letterlijk en woerdelijk kunnen achterhalen, wat Jezus in de op-perzaal bij de instelling van het avondmaal tot zijn jongeren heeft gezegd. Ook overigens zijn er allerlei onderlinge afwijkingen, veelal in details. Heel bekend is de geschiedenis van de blindengenezing: Mattheus verhaalt, dat twee blinden door Christus genezen werden, Markus en Lukas spreken slechts over één blinde (vgl. Matth. 20 : 29 vv., Markus 10 : 46 vv., Luk. 18 : 35 vv.). Voorbeelden als deze leren ons, dat, om met Ridderbos te spreken, de theopneutie (inspiratie) de Geestelijke „speelruimte” niet heeft weggenomen³⁸⁾. We zullen deze speelruimte van de Geest moeten eerbiedigen en geen gekunstelde harmonisaties forceren.

Het is wellicht heilzaam hierover eens het nuchtere oordeel van een classicus te horen. Dr. C. A. de Leeuw schrijft in zijn mooie boekje „Weg en Waarheid”: „De auteurs van de Evangeliën vinden dergelijke tegenspraken blijkbaar volmaakt onbelangrijk. Het zou hen al heel weinig moeite gekost hebben, de-

ze verhalen met elkaar „te laten kloppen”. Ook de Apostolische Kerk maakte zich daar geen theologische zorgen over; ook deze had voor de nodige overeenstemming kunnen zorgen, maar zij heeft daar blijkbaar geen behoefte aan gehad”³⁹⁾. Het zou intussen ten enenmale ongerechtvaardigd zijn om op grond van deze oneffenheden de zakelijke historische betrouwbaarheid in twijfel te trekken of te ontkennen. Dezelfde dr. De Leeuw, uitstekend kenner van de klassieke literatuur merkt op, dat men met zulke negatieve conclusies niet voorzichtig genoeg kan zijn. „Mag men uit het feit, dat de beschrijvingen van b.v. een of andere veldtocht of ontdekkingsreis niet overal en altijd tot in details kloppen, zómaar de conclusie trekken, dat de hele veldtocht nooit heeft plaats gehad? Dat zou er dan voor Alexander de Grote, Hannibal en Julius Caesar niet best uit gaan zien”⁴⁰⁾. Hoe wij deze dingen beoordelen en welke conclusies wij daaruit trekken, wordt uiteindelijk bepaald door de vraag, hoe wij innerlijk tegenover Christus en Zijn Woord staan. Iemand, die in Christus gelooft, zal dezelfde verschijnselen en moeilijkheden heel anders taxeren dan hij, die dit geloof mist. Het is in de huidige situatie m.i. noodzakelijk dit inzicht, dat een man als prof. Greijdanus destijds reeds talloze malen ter sprake bracht, terdege te honoreren. Dr. De Leeuw zegt volkomen terecht: „onze exegetische is de echo van ons credo in Jesum Christum of van ons non-credo”⁴¹⁾.

Wij spraken zojuist over het „kerygmatisch” karakter van de evangeliën. Voor een zuiver verstaan van de evangelische boodschap is het m.i. noodzakelijk dit specifieke karakter zorgvuldig te onderkennen. De winst, die het Bijbelonderzoek van de laatste tientallen jaren juist op dit punt heeft opgeleverd, mogen we niet negeren of verspelen. Wel blijft kritische waakzaamheid daarbij vereist. Er zijn heden ten dage niet weinige theologen, die „waarheid” en „feit” tegen elkaar uitspelen en beweren, dat het niet op de historische feitelijkheid aankomt, maar op de „zin”, die aan een bepaald verhaal ten grondslag ligt; niet de „historie” is voor ons van wezenlijk belang, maar de „prediking”, het „kerygma”. Men vindt deze theologen in de kringen van Bultmann’s leerlingen en geestverwanten, maar ook daarbuiten. Tegenover deze invloedrijke tendens in de huidige exegetische wetenschap moet met grote nadruk worden gehandhaafd, dat de „zin” resp. het „kerygma” nooit losgemaakt kunnen en mogen worden van hun historische grondslag. Zonder deze historische basis komt het kerygma in de lucht te hangen en wordt het geloof van zijn inhoud beroofd. „Het historische en het religieus-ethische zijn niet te scheiden. Het gezag en de betrouwbaarheid van de Schrift hebben daarom óók betrekking op de geschiedenis, die zij verhaalt en verliezen zónder die geschiedenis haar fundament, 1 Kor. 15 : 14 e.v.”⁴²⁾.

³³⁾ Dr. C. A. de Leeuw, **Weg en waarheid**. Pocketreeks no. 89, Kampen, z.j., 151 v.

⁴⁰⁾ **Idem**, 156, noot 3. Bij de taxatie van de bijbelse geschiedschrijving, zowel in het Nieuwe als in het Oude Testament, dienen we steeds haar eigen, oosters karakter te verdisconteren. Joh. C. Brussaard omschreef dit in zijn waardevolle brochure **Geref. beschouwing over Schriftgezag**, Zeist, 1928, 28 als volgt: „En ofschoon ze beslist betrouwbaar kan heeten, is toch de historiographie (geschiedbeschrijving) der Schrift, met haar eigenaardig aesthetische inkleeding van zeer diepzinnig, Oostersch gehalte, zoodat ze geenszins door ons modern-Westersch, positivistisch geschiedenisbegrip gedekt wordt, doch veeleer, om recht verstaan te worden, een breedere, religieus-philosophische ontleeding van wat „waarheid” is, dringend noodig heeft. In noot 2 op dezelfde pagina schrijft Brussaard, dat „positivistisch” is een geschiedenisbegrip, „waarbij men eenzijdig de nadruk legt op de gegeven feiten en waargenomen verschijnselen, zonder bij het gebeuren terug te grijpen op den verborgen achtergrond van bovenzinlijke oorzaken en tusschen-schakels.”

⁴¹⁾ **Idem**, 155. Vgl. Greijdanus bv. in **Bijbelsch Handboek**, II, 97.

⁴²⁾ Ridderbos, a.w. 61. Vgl. het artikel van Ds. K. C. Smouter, **Wij spraken als ooggetuigen, niet in mythen!**, in **Woord en wereld**, IV 6, oktober 1967 (Bijbelnummer).

³³⁾ De tekst van deze „instructio” (onderwijzing) werd met duitse vertaling en commentaar uitgegeven door Joseph A. Fitzmeyer in **Die Wahrheit der Evangelien**, Stuttgart 1965. Vgl. voor de achtergrond van de „instructio” Berkouwer, **Nabetrachting op het Concilie**, Kampen, 1968, 122vv.

³⁴⁾ Fitzmeyer, a.a. O., 44.

³⁵⁾ **idem**, 46.

³⁶⁾ Greijdanus in C. Bouma e.a., **Bijbelsch Handboek**, II Het Nieuwe Testament, Kampen, 1935, 105 v.

³⁷⁾ **Het Woord, het rijk en onze verlegenheid**, 68.

³⁸⁾ **Idem**, 67.

K. C. Smouter. Breda

Theologie der revolutie

Sociologen, filosofen, historici, politici, ekonomen, cultuurhistorici enz. enz. van allerlei kleur en slag profeteren, dat de wereld aan de drempel staat van een nieuwe tijd, en dat deze drempel opnieuw „genomen” zal worden met de sprong van een revolutie. Een revolutie van wereld-omvang dan uiteraard.

Een revolutie, die de opkomende machten van Azië en Afrika hun onderlinge geschillen zal doen vergeten en zal samenbundelen tot één harde vuist, die wereldgerechtigheid eist in plaats van „de liefdadigheid” van zus-of-zoveel procent aan ontwikkelingshulp over de kloof van vernielde grondslagen heen. Een revolutie, die dwars door het IJzeren Gordijn zal slaan, en de ontevreden tegen het uitgeleefde democratische kapitalisme in het Westen verenigen zal met de opstandigen tegen de gewetensdrang van het kommunisme in het Oosten. Een revolutie die de opstandige jeugd van alle werelden verenigen zal achter een wereld-revolutie-ideaal.

Verschijselen als „Tsjechoslowakije”, de groeiende weerzin tegen „Vietnam”, propaganda voor zekere voordelen van het communisme aan Amerikaanse universiteiten, vlucht in verdovende middelen bij de westerse intelligentsia, woelingen in Zuid Amerikaanse landen, spanningen rondom de olympische spelen, bewegingen als Black Power, jongerenopstanden enz. enz. worden als voorspelen van deze grote revolutie aangewezen.

Wij treden nu niet in een beoordeling van deze prognose.

De revolutionaire woelingen, die reeds werkzaam zijn, geven genoeg aanleiding tot bezinning op de juiste christelijke houding tegenover revoluties.

Hierover bestaat dan ook reeds een aantal recente publikaties, grotendeels afkomstig uit de kringen der moderne theologie. Wellicht zijn er lezers, die zo vriendelijk willen zijn, de redactie van „Opbouw” op zulke artikelen en boeken te attenderen, zodat een studie daarover kan worden opgezet.

Voorlopig merken wij vast op, dat in zulke publikaties het begrip „revolutie” bezig is een andere inhoud te verkrijgen dan wij gewend waren. De meeste moderne theologen trachten een synthese te leggen tussen „revolutie” en „evangelie” ofwel tussen de revolutionaire machten, die in de wereld werkzaam zijn, en de bijbelse boodschap van de bekeering tot het Koninkrijk Gods en Zijn gerechtigheid. „Grensoverschrijdingen” van gemeente naar junta, van Bijbel naar stengun, zijn dan ook niet zeldzaam meer.

Voor een bijbelse bezinning op de revolutionaire verschijnselen van onze tijd zal het vóór alles nodig zijn dat wij met christelijke beweging leren luisteren naar de grieven, die aan de opstandigheid ten grondslag liggen. Elke beschrijving van *voorbij* revoluties begint met eerlijke erkenning van de ongerechtigheden, die de spanningen oproepen. Veel revoluties hadden voorkomen kunnen worden, als de machthebbers (en in 't bijzonder de christenen onder hen) *de rechtmatige grieven eerder hadden erkend* en weggenomen. Zo zijn er in het verleden ook revoluties voorkomen. Het kommunisme, dat zich in Rusland baan brak met vernietigend geweld, zwenkte in andere landen, die bereid waren rechtvaardige eisen in te willigen, in een richting van „revisionisme” (parlementaire strijd voor gerechtigheid). Zo werd ook ons Nederlandse volk in kritieke tijden herhaaldelijk voor bloed en tranen bewaard. Christenen horen vóóraan te staan in de strijd tegen ongerechtigheden in de structuren van onze wereld. Zonder een M. Luther King is de weg van „Black Power” onvermijdelijk.

Verder zal het nodig zijn, dat onze ogen gescherpt worden voor het radicale *verschil in weg* tussen evolutie en revolutie.

Tenslotte zullen we moeten leren onderscheiden tussen de mensen van de revolutie-

praktijk (die een noodzakelijke en in dat opzicht positief te waarderen rol vervullen) en de mensen van de revolutie-ideologie (die de wereld proberen te sturen in de woeste weg naar „recht”, terwijl de vreedzame wegen nog open staan).

Voorlopig beogen wij slechts, de christelijke bezinning op revoluties in onze lezerskring opnieuw op gang te brengen.

Dat menen wij het best te kunnen doen door de aandacht te verstiten op het boek „Eva's dochteren” van A. Janse, Kampen 1923.

Deze schrijver behoeven wij in „Opbouw” nauwelijks voor te stellen. Hij is de bekende hoofdonderwijzer van Biggekerke, die met zijn vele brieven, artikelen en boeken als „Van de rechtvaardigen”, „Leven in het Verbond”, „Rondom de Reformatie”, „Van Idolen en Schepselen”, voor velen in de Gereformeerde Kerken van de 30-er en 40-er jaren een machtige Geestelijke steun is geweest.

Zijn boek „Eva's dochteren” is, als ik mij niet vergis, zijn eerste publikatie in boekvorm geweest. Het hoofdthema van het boek is: de ontwikkeling van de positie van de vrouw, langs bijbels-bevrijdende weg (evolutie) en langs revolutionaire weg. Daarnaast vinden we echter zeer wijze beschouwingen over revoluties in het algemeen, en over de franse-, en communistische revolutie en over de slavenemancipatie.

„Eva's dochteren” is reeds lang uitverkocht, en ook antiquarisch moeilijk verkrijgbaar. Daarom geven wij hieronder brede citaten, waarvan de opschriften deels aan de schrijver zelf zijn ontleend, deels door de verzamelaar zijn geformuleerd. Na elk citaat volgt een verwijzing naar de betreffende pagina's van het boek. De spelling werd aangepast aan de huidige.

De wereld stuwst naar voortschrijdende mondigheid

Tal van feiten wijzen erop, hoe door de geschiedenis der mensheid een vrijmakingsproces gaat.

Tegenover de vorsten ontvingen de volken vrijheden en machten om voor hun rechten op te komen. (Nebukadnezar doodde nog, wien hij wilde. Onbeperkt beschikte hij over leven en dood zijner onderdanen).

De dienstbaren (slaven) werden vrij en ontvingen daarmee macht over hun eigen persoon.

De burgerstand kreeg macht tegenover de adel.

Door de Hervorming kreeg de eenvoudige gelovige mondigheid in de kerk.

De vierde stand werd een sterke organisatorische macht, tot inbinding van de willekeur der patroons.

En . . . de vrouw, die in oude dagen publiek-

rechtelijk geheel onmondig *eigendom* van den man was, geniet thans een grote mate van publiek-rechterlijke vrijheid. Ook haar werd in vele opzichten *macht* toegekend in onze maatschappij.

Volken, slaven, dienstbare horigen, derde stand, „leken”, arbeiders, vrouwen . . . werden in de loop der geschiedenis *mondig*, d.i. verkregen een zekere *macht*, die ze vroeger niet bezaten.

Niemand, die de zaken nuchter beziet, kan ontkennen, dat dit mondig worden een vooruitgang, een in zeker opzicht gelukkiger worden, betekent voor de betrokken partijen. (33-4)

Revoluties: de koorts

Maatschappelijke zeden zijn zulke grote machten. Vooral als ze met ideale doeleinden in verband staan.

De slavernij was zulk een praktische instelling voor de opkomst van Amerika. Wat zou er van de Amerikaanse katoenplantages zijn terecht gekomen bij direkte afschaffing! Een levensbelang was de slavernij! Dát bezwaar drukte niet de Noordelijke Staten van Amerika — daarom schaften die de gruwel af. Maar de Zuidelijken verdedigden in de Slavenoorlog *hun* levensbelang als volk, dat voor de welvaart der wereld mee zorgen moest.

Is Suriname niet „calamiteus” geworden door de afschaffing der slavernij? *Zijn* niet vele slaven naar de bossen gesnelde om daar in verdierlijkste toestand voort te leven?

Neen, 't was niet enkel hardigheid des harten van de Transvaalse boeren, dat ze tegenover Livingstone de slavernij met hand en tand verdedigden. Ze zagen er een behoud in voor *hun maatschappij* en voor de luie kaffers zelf.

Nuchtere zin — gepaard met inzicht in de *onmogelijkheid* om in ons ellende-kluwen *altijd recht te doen op staande voet* — dat heeft velen van hen gedreven om het onder *de macht* staan van de kaffers te nemen als het minst kwade van de twee mogelijkheden. Bij velen was er dan ook nog de strekking, om dat lijden zoveel mogelijk te verzachten.

Toch is dit *zich neerleggen* bij een *zieke* toestand *niet ideëel*. Na nuchtere tijden, waarin het organisme der mensheid de ziekte verwaarloost, komen dan tijden van crisis, van hoge koorts tot overmeestering der ziekte. Gevaarlijke tijden voor de mensheid. Maar 't moet!

Mevrouw Beecher Stowe (met haar boek „De Negerhut”, „Uncle Tom's Cabin”, K.C.S.) komt de eer toe zulk een koorts tot zuivering te hebben veroorzaakt. De crisis is heftig geweest. Duizenden jonge levens heeft de Slavenoorlog gekost. De Zuidelijke Staten werden economisch ontredder. Wie zal *die* ellende beschrijven? En al dat onrecht aan jonge mensen die sneuvelde, aan weduwen en wesen, die schrijvend achterbleven, aan zedelijke verwildering door de oorlog, aan zedelijke en sociale achteruitgang der negers . . .

En toch — *het moest!*

Als de mensheid zich gaat neerleggen bij haar ziekte en geen idealen meer nastreeft en geen koorts (crisistijden) meer doormaakt, is ze verloren. (77-8)

Revolutie niet „gezond”

De tijden der revolutie zijn ook *de tijden van de grootste ellende* onder de mensheid. De laatste eeuwen van het Romeinse Rijk, de late Middeleeuwen in ons land (Hoekse en Kabeljauwse twisten, Kaas- en Broodvolk), de Franse revolutie, de Russische, Hongaarse, Oostenrijkse, Duitse revoluties van de laatste tijd zijn er de sprekende getuigen van.

Alleen moordenaars en dieven en rovers en ontuchtige lieden en *verdruchte* minderen kunnen in zulke tijden enig „geluk” voor zichzelf hopen. Maar dat *de mensheid* in zulke tijden gelukkig is, kan niemand volhouden op

grond van feiten. Wie zoiets beweert moet wel ziende blind zijn.

Eerlijke zoekers van het heil der mensheid onder de revolutionairen geven dit ook toe.

Maar zij zeggen: *revolutie is als een pijnlijke koorts, die nodig is om de ziekte te overwinnen*. De mensheid voelt zich niet gelukkig in zulke tijden, integendeel, ze voelt zich doodziek, maar... *de vruchten zijn zo heilzaam*. De revolutie brengt mondigheid, vrijheid, macht voor de minderen en maakt hen na de revolutie gelukkig.

Wie zo spreekt kent niet de geschiedenis als een historisch proces van langzame ontwikkeling in de lijn der historie. Hij ziet de geschiedenis niet als een langzame groei van onmondig tot mondig worden, maar als *afbraak en nieuw-bouw*.

Revoluties zijn koortsen, zuiverende koortsen voor het zieke lichaam der mensheid. Dat is waar. Maar welk mens zal, na hevige ziekte, als hij zich fris en gezond voelt na zijn herstel, ZIJN GEZONDHEID danken aan die ziekte en aan die koortsen?

De koorts was gevolg van en strijd tegen de ziekte. Maar zijn gezondheid nadien is niet voortgekomen uit de koorts, maar uit zijn sterke gestel, dat door de koorts heenkwam.

Ziekte en koorts kunnen op zichzelf nooit de oorzaak zijn van gezondheid en levenskracht.

Revolutie — afbraak van het historisch geworden — is nooit de oorzaak geworden van vrijheid, geluk, welvaart der mensheid.

Koorts kan op een gegeven moment noodzakelijk volgen uit een ziekte.

Revolutie kan op gegeven tijden noodzakelijk volgen in zieke maatschappijen.

Maar dwaas is hij, die van koorts gezondheid verwacht; die stelselmatig in gezonde of halfgezonde dagen probeert om koorts te krijgen.

Dwaas is ook hij, die van revolutie heil verwacht, die stelselmatig in geordende tijden revolutie-geest wakker maakt en propageert. (34-6)

Revolutie-predikers: kwakzalvers

Onrechtvaardige machten zijn pijnlijke posities in de zieke mensheid — maar revolutie tegen de gestelde machten maakt de gehele mensheid ziek.

Revolutie is kwakzalverswerk!...

Zulke dokters maken de mensheid koortsig, opdat daaruit gezondheid zal komen.

Zij vergiftigen de mensheid.

En als dan na de koorts de gezondheid weer komt, zeggen ze: dát is nu de vrucht der revolutie.

Maar het is zó: de sterke constitutie van de lijder, die de koorts doorstond, is nu, gezuiverd, bezig aan herstel en straks geniet de herstellende een bloeiende gezondheid.

Maar... wilt ge nu zien, hoe alles hier afhangt van het leven van de patiënt vóór zijn koortsen? (51, 36)

Evolutie

Neen, het is zó: de evolutie van jaren werkte door tot mondigheid van bijv. de derde stand (in de Franse revolutie).

Een verrotte stand van machthebbers kende zijn tijd niet en maakte de maatschappij ziek. Dan komt de koorts en zuivert het zieke lichaam der maatschappij.

En dán komen de vruchten der evolutie op eens sterk op de voorgrond.

Onze constitutionele vrijheden bijv. zijn vruchten van de evolutie van het Calvinisme.

En ná de Franse revolutie kwamen die vruchten los.

Maar wat deed nu de revolutie-kraai?

Hij bond die vruchten aan de revolutieboom.

Alsof de koorts de gezondheid had veroorzaakt.

Alsof de voorgaande evolutie van nul en gener waarde was geweest. (37)

Revoluties-van-de-daad en revolutie-kraaiers

Hebben de revoluties-van-de-daad een taak gehad, de predikers van revolutie zijn als mensen, die de patiënten vergiftigen.

Hun „beginselen” zijn tegen alle feiten der geschiedenis in. Want de geschiedenis is *evolutie!*

Hun beginselen zijn leugen.

Zij MAKEN revolutie, waar langs de weg van geleidelijke groei wellicht de vooruitgang zonder bloed en tranen te verkrijgen ware geweest, en zij laden daarmee alle verantwoordelijkheid voor de revolutie-ellende op zich. (38)

Goddelijke opvoedkunde

(Bij Abram en onder het Horebverbond heeft de HERE veel ongerechtigheden, als polygamie, slavernij enz. in Zijn lankmoedighend verdragen.)

En waar de HERE in Zijn bestraffingen rekening houdt met het bereikbare in de kluwen van ellende — en niet méér aandringt dan het een herder betaamt aan te dringen — daar verstaan we volkomen, dat de Here niet de veelwijverij en niet de slavernij met één slag wil uitroeien, maar geduld heeft — zelfs liefderijk zwijgt, hoewel die zonden Hem grotelijks vertoornen.

Hij zwijgt, als een Vader, die zijn kind niet wil verwijten en niet moedeloos wil maken.

Hij zwijgt, als een Paedagoog, die nog o zo veel ziet, dat te bestraffen ware, maar met wijsheid bestraft en alvast begint met de ergste knopen der ellende te ontbinden.

God werkt en waarschuwt in de tijd.

En wie nu een verward kluwen touw wil ontwarren in de tijd (niet in theorie!) moet vooreerst de kleine knooppjes laten liggen en aan de grootste alvast beginnen. Dat is niet vrede nemen met het kwaad, wat heethoofden

en revolutionaire geesten (er zijn ook vrome bolsjewieken) wel beweren.

In de praktijk ziet ge: dat de driftkop, die het kluwen ineens wil ontwarren, 't nóg erger maakt en helemaal niet vordert.

De wijze weet tijd en wijze.

De Opperste Wijsheid is lankmoedig. (79, 80)

Zouteloos zout

De kinderen Gods moeten zijn *het zout der wereld*.

Bederfwerend werkt dat geslacht. Zonder dat geslacht gaat onze cultuur te gronde in dierlijkheid.

Maar wát als dan het zout zouteloos wordt?

Dat „zout” deugt dan nergens meer toe.

't Is nog veel minder waard dan „de wereld”.

Die doet tenminste nog wat voor de mensheid.

O, slaperige, zelfgenoegzame Christenen, die zo geniet van „de cultuur” en uw koetjes op 't droge hebt en uw roeping om zout te zijn verwaarloost — weet ge wel, dat ge buitengeworpen zult worden als smakeloos zout?

Weet ge wel, dat het bederf der wereld ook uw schuld is?

Weet ge wel, dat de wereld veel beter is dan gij? Die wereld doet nog wat voor de ontwikkeling der mensheid.

Maar gij doet niets.

Ja, misschien schimpt ge nog uit de hoogte op „de wereld, die in 't boze ligt” en gebruikt fijntjes haar cultuur-zegeningen. (19)

(Citaten uit A. Janse, Eva's dochteren, oudtestamentische opvattingen over de plaats der vrouw in de wereldgeschiedenis, Kampen, 1923, met toestemming van de uitgever.)

Kerkelijk leven

HOE IS DE SITUATIE VAN THANS ONTSTAAN?

(II)

Was de strijd over een aantal meningsverschillen (genadeverbond en doop, de onsterfelijkheid der ziel enz.) begonnen, en na de fatale leeruitspraken van de synode van '42 en de schorsingen van prof. dr. K. Schilder en prof. dr. S. Greijdanus en anderen uitgelopen op het afzonderlijk bestaan van de vrijgemaakte kerken, binnen die vrijgemaakte kerken waren de leergeschillen spoedig vergeten, om voor nieuwe meningsverschillen plaats te maken. We zaten er we het wisten midden in de kwestie over de kerk.

Dat was begrijpelijk. De nieuw ontstane toestand noopte tot zelfbeoordeling van de vrijgemaakte kerken: wie zijn we en wat is temidden van de kerken in Nederland en ten aanzien van de synodale kerken onze plaats? Tot die zelfbeoordeling werden we ook geroept door het verzoek om samenspreking, dat ons in 1946 van de kant van de synodale kerken bereikte. De synode van Groningen 1946 weigerde het gesprek niet, maar stelde de eis: 'voorshands schriftelijk'. Eerst zou moeten gesproken worden over de vraag hoe we elkander zouden ontmoeten: als, laat ons zeggen, „gelijkwaardige partijen” dan wel als schorsenden en geschorsten. Op de eis van een schriftelijke correspondentie voordat we aan de ronde tafel zouden gaan zitten hebben de deputaten van de andere synode negatief gereageerd — tot samenspreking is het nimmer gekomen. Aan onze kant leefde het wantrouwen, dat dat verzoek om samenspreking de bedoeling had, althans óók de bedoeling

had de vrijmaking af te dammen. Leest men het Getuigenis van 1946 aandachtig, dan blijkt dat dit Getuigenis mede bedoelde die opzet te breken en de bezwaarden in de synodale kerken de plicht tot vrijmaking voor te houden.

Een en ander bewijst dat het begrip 'vrijmaking' langzamerhand een wijziging had ondergaan. Het was op de bekende samenvoering van 11 augustus 1944 door prof. Schilder voorgesteld als een zich vrijmaken van bepaalde leerbesluiten en tuchthandelingen van de destijds synoden binnen de kerken naar artikel 31 van de kerkorde: niet breken met de Gereformeerde Kerken. Die opzet mislukte omdat de kerkelijke vergadering niet erkenden doch beantwoordden met schorsingen dit recht van vrijmaking naar art. 31 sing en afzetting. En zo werd de vrijmaking ondanks haar eigen opzet een nieuwe afscheiding. De oproep tot vrijmaking werd reeds in het Getuigenis van 1946 in feite een oproep om zich van de synodale kerken af te scheiden en zich bij de vrijgemaakte kerken te voegen. En deze gang van zaken heeft er toe geleid, dat (achteraf!) een groeiend aantal mensen gemeend heeft dat de vrijmaking in haar opzet en haar doel een zich afscheiden geweest is van degenen, die niet van de kerk zijn om zich te voegen bij de (enige) ware kerk. De latere weigeringen tot samenspreking, laatstelijk op de synode van Assen 1961, hebben die foute idee over de vrijmaking de wind in de zeilen gegeven en het heeft bij de kwesties rondom de 'Open Brief' van 1966 een belangrijke rol gespeeld.

Heel de kwestie van eventuele samenspreking met de synodale kerken is in de loop der jaren een heet hangijzer geweest in de kerken. Een ellende daarbij was het onge-

differentieerd denken en spreken over dit thema. Het was vóór of tegen. En niet werd onderscheiden, dat men om verschillende redenen vóór of tegen kon zijn. Het heeft aanleiding gegeven tot veel wantrouwen. Het laatste werd bevorderd doordat herhaaldelijk voorstanders van samenspreking, als een synode zich tegen samenspreking uitsprak, individueel of groepsgewijze zich bij de synodale kerken voegden. De eersten waren ds. B. A. Bos en ds. M. de Goede. Zij werden door tientallen andere predikanten en vele honderden anderen gevolgd. Het gevolg is geweest dat het wantrouwen in ieder, die niet tegen een gesprek met de synodale kerken was, iedere keer werd versterkt. Dat is een van de oorzaken geweest van de groeiende vertrouwenscrisis in de vrijgemaakte kerken.

Het onderhavige punt deed ook zijn invloed gelden op de prediking. Een van de in de prediking herhaaldelijk aan de orde komende thema's was dat van de kerk. Het is zeker niet een onderwerp dat in de prediking dient gemeden te worden. Maar hier dreigt een gevaar van kortsluiting. De kerk wordt vergaderd door de prediking van het Woord Gods, het evangelie, niet wordt de kerk vergaderd door prediking over de kerk. Geschiedt dit laatste en cirkelt de prediking voortdurend rond om het thema: de kerk, dan zit de kans er in, dat het volle evangelie van Christus in de prediking op de achtergrond komt en dat het met de rechte vergadering van de kerk scheef loopt en dat het leven der gemeente naar binnen gekeerd wordt. De prediking wordt een monotone herhaling van: hier is de kerk en wat is het een voorrecht, dat u er bij bent.

De doorgaande reformatie

Een andere spanning werd opgeroepen door de zaak van de zgn. doorgaande reformatie.

Het is op zichzelf te verstaan dat de kerkelijke gebeurtenissen leidden tot bezinning over de vraag of de samenwerking met de broeders uit de gemeenschap, die zich tegen ons had opgesteld, gewoon kon doorgaan. Kon men, waar een zo diep ingrijpend conflict in de kerk broeders van elkander verwijderd had, in de kiesvereniging en de maatschappelijke organisaties, in het werk voor de Vrije Universiteit en de middelbare en lagere scholen gewoon doorgaan?

Die vraag was legitiem.

Maar de beantwoording noopte tot grote behoedzaamheid.

De kwestie van de samenwerking in niet kerkelijke sectoren van het leven was niet nieuw. Ze was in Nederland reeds lang aan de orde. In de strijd voor de School met de Bijbel had het christelijk volksdeel in Nederland schouder aan schouder gestreden tegen de voorstanders van de liberale staatsschool: de afgescheidenen broederlijk met de broeders uit de hervormde kerk. Zelfs het diep ingrijpende doleantieconflict vermocht dit samengaan niet te breken. Het conflict Kuyper-Lohman dat in 1892 (kieswet-Tak van Poortvliet) leidde tot Lohman's optreden met de Vrije Antirevolutionairen was een conflict tussen twee mannen, die zes jaar tevoren samen waren opgetrokken in de strijd tegen de hervormde synode. En het optreden van de Friese Christelijk Historischen, naast en tegen de antirevolutionairen was niet een apart optreden van Hervormden tegen de Gereformeerden in de politiek — al heeft de kerkelijke kwestie misschien meegespeeld — doch hier lagen politieke vragen en vóór-vragen van de politiek. Men denke slechts aan Hoedemaker's beschouwingen over de theocratie, en aan artikel 36 van de nederlandse geloofsbelijdenis. Hoe het ook zij de antirevolutionaire partij had steeds een grote hervormde inbreng gehad en dat waarlijk niet alleen uit de hoek van de Gereformeerde Bond. Men denke slechts aan figuren als ds. Talma, dr. Beumer, de Monté Verloren, Van der Voort van Zijp en anderen. Dat had bij de Gereformeerden nooit bezwaar ontmoet. Precies zo stonden de zaken in maatschappelijke organisaties. En in de christelijke organisaties voor de krankzinnigenverpleging, de zorg voor debiele kinderen, doofstomme kinderen, blinde kinderen en volwassen blinden, Veldwijk enz., Groot Emaus enz., Effatha, Bartiméus, Sonneheerd e.d.). Men kan zelfs stellen dat de zucht tot afzonderlijk optreden in hervormde kringen veel groter was dan bij

de Gereformeerden. Men denke aan de oprichting van hervormde stichtingen voor de verpleging van geesteszieken en het optreden van de Hervormd Gereformeerde Staatspartij.

Maar de kwestie werd na 1944 aktueel.

Kunnen we nog met de synodalen verder. De vraag werd per definitie ontkennend beantwoord.

„Kerkverraad is landverraad”. De synodalen waren in de kerk onbetrouwbaar gebleken, dus waren ze het ook buiten de kerk. Bovendien was daar met hen een 'ethisch conflict'. Daarmee werd de brandende vraag herleid tot een kwestie niet meer van geloofseenheden (eventueel) binnen de kerkverdeeldheid, maar tot een kwestie van moraal. Hoewel aan dat 'ethisch conflict' van 1944 hervormden en christelijk gereformeerden part noch deel hadden, werd ook met hen de samenwerking verbroken. Om elk misverstand af te snijden: schrijver dezes heeft, zij het op zijn wijze, daar ook een steentje toe bijgedragen. En per definitie werd de samenwerking opgezegd: de vrijgemaakten waren de kerk; ieder christen was schuldig naar artikel 28-29 van de belijdenis zich daarbij te voegen; wie niet aan één en dezelfde avondmaalstafel zich schaarden konden in de chr. politieke en maatschappelijke organisaties niet broederlijk samengaan, niet in het christelijk onderwijs, niet in organisatie als de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte en dergelijke. Kuypers idee van de soevereiniteit in eigen kring, op geheel eigen wijze en geheel anders een van de motieven in de Wijsbegeerte der Wetsidee, werd onder de loop genomen en afgewezen.

G. VISEE

Reeds voor de dood van K. Schilder en B. Holwerda leidde dit tot grote spanningen in de kerken. Velen wensten aan de vrijmaking déze gevolgen niet te verbinden. Al spoedig werden zij als niet-goed-vrijgemaakt gediscrimineerd. Aan de andere kant waren er die het schijnbaar voor hen opnamen: men moest met deze tegenstanders van de 'doorgaande reformatie' geduld oefenen. Op den duur zouden ook zij wel mee komen. Het was een kwestie van tempo. In die lijn lag de rede van K. Schilder op een schooldag „Zelus en zeloten”. Maar principieel werd de zaak niet aangepakt. Men had toen duidelijk de kwestie van de christelijke vrijheid behoren te stellen: dat ieder lid der kerk zijn optreden in de politiek, het onderwijs, de maatschappelijke organisatie in volle vrijheid naar zijn aan Gods Woord gebonden geweten moest bepalen zonder kerkelijk te worden gediskwalificeerd.

Dat laatste kwam voor: dat broeders, die bleven in de antirevolutionaire gelederen, het C.N.V., niet mede werkten aan de oprichting van vrijgemaakte scholen enzovoort uitgesloten werden van kerkelijke bedieningen. Niet bij officiële kerkelijke besluiten, maar wel doordat men dergelijke broeders niet meer candideerde.

Zij hadden zich intussen aaneengesloten in de persvereniging 'Contact', en gaven het gelijknamige blad uit. Dat was hun vrijheid en hun recht. Het sloot het gevaar in zich van de vorming van een kerkelijke groepering, een partij. Het recht van kerkelijke oppositie werd geïndiceerd. Doch dat is een onkerkelijke figuur. Het hoort thuis in het politieke leven. Maar zulk een 'kerkelijke oppositie' wordt opgeroepen, waar in de kerk een groep zich gaat gedragen alsof zij de kerk is.

Schilder en Holwerda hebben in de laatste jaren van hun leven om deze zaken en spanningen grote zorgen gehad. Twee dingen moeten daarbij eerlijkheidshalve worden vermeld. Ten eerste dat zij bewust en onbewust aan het ontstaan van deze situatie hebben medegewerkt. Holwerda b.v. door zijn bekende redevoering over 'De reformatie van onze omgang' en die andere over 'De kerk in het eindgericht'. Maar zij hadden beiden over de ontwikkeling van de situatie hun ernstige

zorg. De reeds genoemde schooldagrede van Schilder bewijst het. En meer dan één artikel in De Reformatie. Doch het is hun niet meer gegeven geweest de gang van zaken principieel te doorbreken. God nam hen weg. De doorbraak had slechts kunnen komen door krachtige stellingname voor de vrijheid van een christenmens, voor de christelijke vrijheid in de zin zoals de apostel Paulus daarvan spreekt in de eerste brief aan de Corinthiërs.

Wetticisme

Door deze ontwikkeling kreeg het vrijgemaakte kerkelijke leven bijna ongemerkt een wetticistische inslag. We willen dit nader preciseren.

Men kan van wetticisme spreken in meer dan een zin. Wetticisme kan zijn een opkomen voor het onderhouden van geboden Gods uit de oude bedeling. Dit wetticisme kwam voor in de jonge christelijke kerk. Waar men ook anderen tot de onderhouding dezer Wet wilde dwingen spreekt men van Judaïsme. In deze zin komen (afgedacht van bepaalde sabbatistische secten) wetticisme en judaïsme niet meer voor.

Maar de geest daarvan heeft de christelijke kerk altoos begeleid. Bekend is dat bij Rome: daar was een tot voor kort vaststaand gedragspatroon zowel voor 'geestelijken' als voor 'leken' waaraan ieder die goed-rooms wilde heten, 'bon catholique', zich houden moest. Onder de niet-roomsen was het niet anders. Het gedragspatroon was anders, de idee was dezelfde. Wie goed-gereformeerd was had een bepaalde wijze van zondagsviering, was christelijk georganiseerd, las een christelijk dagblad, was tegen kaarten, de schouwburg, en dansen. Zoals andere christenen aan hun christen-zijn verbonden: geheelonthouderschap en niet roken, al moesten ze van de gereformeerde zondagsviering niets hebben. Het gaat in dit verband niet tegen een christelijke pers en niet vóór 'elke dag een borrel', het gaat in dit verband over het functioneren van zo'n levenspatroon en van dergelijke gedragsregels als norm voor het christelijke leven en als norm ter beoordeling van eigen en anderer christen-zijn. Het is merkwaardig, dat waar deze maatstaven, door en door moralistische regels, worden aangelegd, de geboden Gods op de achtergrond raken: het geloof in Christus en de liefde tot God en de naaste. Iemands ijver naar deze afgeleide, traditionele regels wordt maatstaf ter beoordeling van zijn christen-zijn.

In die zin kreeg het vrijgemaakte leven een wettische, wetticistische en soms, waar dwang optrad, judaïstische inslag: Wie goed vrijgemaakt wou zijn... Reeds zulke zegswijzen: goed-gereformeerd en goed-vrijgemaakt verraden een en ander. Want als we in de kerk zijn, in de gemeente, die de Zoon van God zich vergadert, beschermt en onderhoudt gaat het om de vraag van het christen zijn. De Gereformeerde catechismus stelt de vraag: Waarom wordt gij christen genoemd? De Gereformeerde geloofsbelijdenis spreekt niet van de kentekenen van Gereformeerden, maar van die der christenen. Zondag 12. Artikel 29.

Maar wie goed-vrijgemaakt wou zijn behoorde niet slechts tot de vrijgemaakte kerk, maar erkende háár alleen als ware kerk, zond zijn kinderen naar een vrijgemaakte school, behoorde tot het G.P.V. en stemde op haar kandidaten, hij was lid van het G.M.V., de Gereformeerde Reisvereniging, was abonnee op het Gezinsblad, De Reformatie enzovoort. Nogmaals het gaat niet over de vraag of dat goede zaken zijn, maar over het feit dat dit als norm wordt gehanteerd voor de samenleving als leden van Christus' lichaam.

Dit moralisme is een macht geworden in de vrijgemaakte kerken. En de dood voor de christelijke vrijheid. Ook voor de gewetensvrijheid binnen de kerk. Het heeft zonder officiële leeuitspraken geleid tot gemeenschapstyranie.

Na de dood van Schilder

K. Schilder heeft nog gepoogd deze ontwikkeling af te remmen en te temporiseren. Zijn betrekkelijk jonge dood, gevolgd door het

sterven van Holwerda, nam de remmen weg. Na Schilders begrafenis zei een collega mij: de dood van Schilder kan een gevaar worden. Hij kreeg helaas gelijk.

Reeds spoedig bleek de ontwikkeling in verkeerde richting voort te gaan. Bijna ongemerkt. Langzaam werden mensen van bepaalde posten geschoven. Schrijver dezes verzorgde in De Reformatie een aantal jaren een rubriek 'Op en om het kerkplein'. Zijn werd vond hartelijke waardering bij de hoofdredacteur, ook wanneer soms kritiek op bepaalde tendenzen in het vrijgemaakte leven werd geïllustreerd. Dat was niet meer het geval na Schilders dood. Met de redactie, voorlopig door al de hoogleraren waargenomen, waren er nooit moeilijkheden. Wel van de kant niet van de uitgeefster, maar van iemand op de uitgeverij. Tenslotte weigerde hij een artikel op te nemen. Niet de redactie weigerde plaatsing, al meende deze dat D.E.C. voor de weigering van deze heer maar uit de weg moest gaan. Hetgeen D.E.C. niet deed. Het resultaat was dat de werkzaamheid van D.E.C. eindigde. Hij heeft echter toen reeds de redactie gezegd: Hodie mihi, cras tibi. Heden ik en morgen gij. Het kwam uit. Later werden door dezelfde krachten de professoren Jager en Veenhof uit de redactie gezet. En anderen, o.a. ds. J. Kamphuis, namen hun plaats in. Destijds is door mij nimmer over deze zaak geschreven. Gelijik ik ook gezwegen heb over het feit dat ik als medewerker aan De Poortwake aan de kant werd gezet. Ook in dat geval waren het dezelfde krachten. Maar ik zweeg. Ik vond het niet zo belangrijk. Ook de hoogleraren Jager en Veenhof hebben met de heer P. Groen gezwegen over de Reformatie-affaire. Het is niet onmogelijk dat dit zwijgen eens wordt verbroken. Dat ik er thans over spreek geschiedt in verband met het onderwerp. Er was meer. In het Gereformeerd Gezinsblad verdween de wekelijkse rubriek: „Aan het hoekvenster”, verzorgd door Bert van den Hoek, de heer P. Laning. Drs. R. H. Bremmer moest het veld ruimen als voorzitter van de Mannenbond. Weer later werd schrijver dezes wegge-re-organiseerd als redacteur van het Kerkblad voor Overijssel en Gelderland. Ik ben er echt niet boos om geweest en heb geen rancune. Maar het zijn allemaal symptomen van de 'zuivering', die begonnen was.

Hoezeer een partijklimaat de vrijgemaakte kerken bevangen had bleek bij de vrijmaking van prof. dr. K. J. Popma. Deze broeder, van 1942 af zeer bezwaard, kwam er in 1957 toe zich in Utrecht bij de vrijgemaakte kerk te voegen. De ontvangst was uitermate koel. Men versta mij niet verkeerd. Wanneer iemand als Popma zich vrijmaakt behoeft er geen juichkreet in de kerkelijke vrijgemaakte pers op te gaan. Tenslotte is ook een hoogleraar slechts „een gemeen lidmaat der kerk”. Toen ik echter in de Kamper Kerkbode aan deze 'vrijmaking' een artikel wijdde — 23-11-1957 — en o.a. schreef: „We zouden ons hartelijk verblijden indien er nog vele van deze vrijmakingen mochten volgen. Ook van zulken, die krachtens hun gaven en positie in staat en geroepen geacht mogen worden ons vrijgemaakte volk de leiding te geven”. werd ik daarvoor van, laat ons zeggen, van 'hooggeplaatste zijde' hard op de vingers getikt. Wat was de oorzaak van de koude ontvangst van Popma? Zijn brochure 'Vrijmaking'. Hij had het gewaagd in deze brochure, waarin hij de genade Gods in de vrijmaking prees!, gewaagd kritiek op vrijgemaakten te oefenen en op de ontwikkeling in de kerken van de vrijmaking: „In de vrijmaking van de gereformeerde kerken rees de kerkelijke ernst met ongekende kracht en zuiverheid”... „Maar als we zeggen: daar is de kerkelijke ernst gevonden in een kracht en een glans, zoals die tevoren niet bekend was, dan hebben we het niet over ernstige mensen, maar over een genade van God, die aan mensen werd gegeven. Want zo vaak die mensen op hun ernst gingen betrouwen, was het mis. Dan gingen ze hun vergadering de enige ware kerk noemen en zeiden ze, dat wie niet-vrijgemaakt-gereformeerd is, hoogstwaarschijnlijk verloren zal gaan. Dat is geen taal, die een christen past.” a.w. bl. 14.

Zulke kritiek kon niet door de beugel.

Ook al voegde de man, die zo schreef, zich ondanks zijn kritiek bij de vrijgemaakte kerk.

We eindigen thans tot ons volgend nummer.

Een appèl

'Woord en Wereld' van oktober 1968, intussen eerst verschenen op 6 november, maandblad van de Gereformeerde Gezindte, bracht een APPÈL TOT KERKELIJKE VERZOENING, dat ondertekend werd door een achttiental broeders, allen lid van een vrijgemaakte kerk. Onder de ondertekenaars bevindt zich geen van onze predikanten. Dat kan gevolg zijn van het feit, dat men aan niemand uit het predikantencorps instemming heeft gevraagd; het kan ook zijn dat niemand, desgevraagd, zijn instemming heeft willen betuigen. Degenen, die dit appèl lieten uitgaan, behoren allen tot de kring van de academici. Hun appèl gaat in de richting van verzoening met de synodale kerken.

Wij betreuren de verschijning van dit appèl. Dat zal niemand verwonderen, die ons blad met name in de rubriek 'Kerkelijk Leven' heeft gevolgd. Een oplossing van de kerkelijke moeilijkheden in de richting van vereniging of zo men wil van hereniging met de synodale kerken zien wij niet. Integendeel. We vrezen dat zulk een integrale vereniging met de synodale kerken tot geestelijke schade lijdt voor hen en voor ons. Niet, dat wij tegenstander zijn van kerkelijke verzoening en, zo men wil, van kerkelijke hergroepering. Niet in die zin, dat we een knusse kerk begeren van gelijkgezinden of gelijkgestemden. Dat zou toch maar voeren op een sectarisch pad en deze subjectieve gesteldheden van 'gezindheid' en 'gestemdheid' of van 'geestelijke ligging' is een bedriegelijke band van eenheid voor de vergadering van de christgelovigen. De enige band, die ons waarlijk bindt en binden kan is de band, die er is: het geloof in Christus. Ook dat laatste dient niet te worden misverstaan: het geloof in Christus is niet onze subjectieve gelovigheid, maar het geloof van alles wat ons God in zijn Woord heeft geopenbaard. Naar de kerkelijke verzoening en kerkelijke vereniging van allen, die in die enigheid des geloofs staan, verlangen wij van harte.

Doch in onze verhouding tot de concrete synodale kerken is juist deze enigheid des geloofs in geding. In deze kerkgemeenschap is juist over die eenheid, die de eenheid der kerk is, ernstige bezwaardheid en verontusting. En we vrezen, dat de broeders die dit appèl lieten uitgaan van de werkelijke situatie in de synodale kerken een foutief beeld hebben, zoals ze ook een zeer oppervlakkig beeld hebben van de diepste oorzaken van de moeilijkheden in onze eigen gemeenschap. Dr. J. Meulink, die in hetzelfde nummer van Woord en Wereld op het appèl van de broeders kritiek oefent, heeft de zaken heel wat dieper gepeild. En we menen, 'in alle bescheidenheid' pleegt men dan te zeggen, dat onze artikelenreeks over het ontstaan van de huidige situatie, ook dieper ingaat op de werkelijke stand van zaken.

We achten ook — het een hangt met het ander samen — dat de achttien broeders in feite reeds voor de stand van zaken en de gang van zaken in de synodale kerken door de knieën zijn gegaan. Zij vinden het in de grond der zaak allemaal zo ernstig niet.

Hier ligt ons hoofdbezwaar.

Een tweede bezwaar, niet van het eerste los te maken, is dat we de verschijning van dit appèl ook betreuren om de tijd, waarop het verschijnt. Tientallen van onze kerken, waaronder ook kleine gemeenten, zitten tot over de oren in de moeilijkheden door scheurmakende acties. Is het thans de tijd haar te bezwaren met het twistpunt van een eventuele hereniging met de synodale kerken? Het staat bovendien bij voorbaat vast dat ook dit appèl tegen de kerken en kerkleden, die een goede strijd voeren, zij het in de verdediging, zal worden uitgebuit. Moesten de broeders onze toch al zo zwaar belaste kerken dit aandoen?

We willen het thans hierbij laten.

En geven onze lezers de verzekering, dat ons blad en met name deze rubriek op dit punt de koers niet zal wijzigen. Het is pijnlijk om bij de zeer ernstige moeilijkheden in de eigen gemeenschap op de verkeerde gang van zaken in andere kerken, in dit geval, de synodale kerken, te moeten wijzen. Doch wie met z'n schip de éne klip wil vermijden heeft toe te zien dat hij niet op de andere verzeilt en te pletter slaat.

KALENDERS

De stichting Gereformeerde Kinderbescherming te Ede geeft voor het jaar 1969 een kalender uit, verzorgd door drukkerij en uitgeverij H. Knoop te Haren (Gr.)

We ontvingen het proefblad januari/februari 1969. Zo te zien staat er een tekening op van twee jongens, die aan het spelen zijn of iets aan het onderzoeken zijn op een strekdam in zee of iets dergelijks.

De naam van de tekenaar wordt niet vermeld.

Ik kan de kunstwaarde er niet van beoordelen en niet waarderen. Maar het tweede kan aan het eerste liggen.

In ieder geval is het een kalender voor een goed doel.

De prijs bedraagt f 3,50.

—o—

Het Nederlands verbond der Verenigingen Pro Juventute geeft voor het jaar 1969 weer de bekende kalender uit met foto's van het Koninklijke Huis. Druk. H. A. M. Roelants te Schiedam.

Deze kalender is een oude bekende.

De opbrengst is bestemd voor kinderen die op de een of andere manier in moeilijkheden zijn gekomen met hun omgeving of de eisen van het maatschappelijk verkeer.

De afdruk van de voorpagina treft U hierbij aan. De kalender is in kleuren uitgevoerd.

De prijs is f 3,90. Verkrijgbaar bij Kalenderactie Pro Juventute, Postbus 7101, Amsterdam. Postgiro 517400.

Men kan deze kalender ook verkrijgen voor buitenlandse relaties. Dan is hij viertalig: Engels, Frans, Duits en Spaans. De onderschriften van de foto's zijn dan in het Engels.

Men kan de kalender laten verzenden door de kalenderactie Pro Juventute. Dan komt boven de normale prijs er f 0,60 aan verzendkosten bij.

BOEKBESPREKING

Dr. C. Rijnsdorp: **In het spanningsveld van de Geest** (Kok, Kampen, 1968; 144 blz., f 7.90)

Dit nieuwe essay van Rijnsdorp is een vervolg en tegelijk tegenhanger van het in 1966 verschenen boekje „In de greep van het reusachtige” (met klemtoon op reus-) en even waard gelezen en herlezen te worden. Het is een wijs en vroom geschrift van een man die de grens van het leven nader komend, ver en breed terugziet en tegelijk intens bewogen en vurig vóóruit: „Er staat geschreven en er gaat geschieden” (laatste zin van het vorige boekje). „Tenslotte zal het moeten gaan tussen de religie van het Lam en die van de wolven” (121).

In het spanningsveld van de Geest, waarnaar Johannes 21:25 een wand openschuift (5) ervaren wij dat Christus bezig is, zich te bevrijden van het dode in het leven van zijn kinderen. De vraag is: „Op welke punten verlaat Hij ons, om ons te roepen uit een status quo die de voortgang van het koninkrijk Gods zou tegenhouden? Want dit rijk beweegt zich tegelijk in

de geschiedenis en tegen de geschiedenis." (6) Dit is het thema van dit nieuwe boekje.

Het antwoord op deze vraag dat — op blz. 10 al gegeven — door het betoog heen al helderder en naar het eind met de kracht van een noodroep op ons af komt, is dat Christus bezig is zich te distancieren van de kerkelijke egelstellingen van vandaag, waarin men zich gedraagt alsof met het kerkelijk instituut het wezenlijke van de christelijke gemeente zou zijn gegeven. Het is bedoeld als een slingersteen, opgenomen om het kerkelijk institutionalisme in het voorhoofd te treffen.

Het is bijzonder verleidelijk, aan de hand van een lange reeks citaten te laten zien, hoe actueel dit boekje is ook voor onze kerkelijke situatie. Er staan ook harde waarheden in, regelrecht aan ons adres. Maar het zou onjuist zijn, deze buiten het perspectief van de totaalvisie te plaatsen en daardoor verkeerd te belichten.

Deze totaalvisie nu ziet, op de drempel van het mondiale tijdvak, tegen het snel opkomend nieuwe humanisme van de wereldburger met zijn verlossingsreligie, die helemaal op de aarde en de mensheid is gericht (117), alleen redding in een hernieuwd en herboren christendom. Bij de geboorte immers van het nieuwe menstype waarvan onze generatie getuige is, hebben de kerken in hun traditionele gestalte niets in te brengen dan lege briefjes (78). Er is maar één redmiddel: het persoonlijk, vorgeleefd geloof in Jezus Christus, de verhoogde en komende Heer. En is maar één gevaar: dat de voorhoede en de achterhoede elkaar kwijt raken (102).

Horizontale verbindings- of verenigingspogingen zijn zo gezien slechts berekende zetten in een oecumenisch gezelschapsspel met kerkelijke kaarten (141). „Als de geïnstitueerde kerken niet de weg opgaan van de zelf-ontleding, als ze zich niet bekeren tot de kern van hun roeping, gemeenten te zijn in dienst van God en de naaste, dan hebben zij geen verweer tegen wat komt. Geen nieuw concilie, geen Wereldraad, geen I.C.C.C. kan, hoezeer geleid door vrome en bekwaame mensen, hoezeer beziel met de beste bedoelingen, binnen het kader van de kerkelijke status quo op den duur bestaan" (79).

Christus' koninkrijk is niet van deze wereld. Dat is de kern van dit getuigenis. Dit geldt ook de kerk als instituut. Alles wat men op aarde als heilig of zuiver wil constituëren, ontleent men aan de hemelse glorie van de Heer. „Wie een kerkbegrip wil constituëren, moet daarin het échec, wat zeg ik, de hemelgerende zonde, inbouwen." (62). „Mijn kerk is voor mij een noodverblijf, niet minder en ook niet meer" (122), anders gezegd, „een onvermijdelijke prothese, een onmisbare apparatuur" (129v). Ook tot de kerk als instituut zegt Christus: „Raak Mij niet aan" (om Mij vast te houden). „Een woord waarbij de aarde scheurt, en men verbijsterd de diepte tracht te meten. Vandaag wordt een gehele cultuurgemeenschap, inclusief de met haar al te zeer verbonden kerkinstellingen, door Hem verlaten. De reactie van de kerken is: ze hebben onze Heer weggenomen, God is dood; in plaats van te roepen: waarom verlaat Gij mij?" (134).

Dit boekje is oneindig veel rijker en dieper dan deze weinige citaten kunnen doen bevroeden. Het is bevrijdend en hartverwarmend. Het laat u midden in de praktische kerkvragen zitten, met de zekerheid dat elke stap in horizontale richting terwille van de catholiciteit slechts christelijke zin heeft in zoverre zij de voortgang van het Koninkrijk dient, nu en straks (123), maar dat onder alle kerke-as vuur zit, dat wacht op de pook van het Woord en de blaasbalg van de Geest" (140).

J. Bosch

KERKNIEUWS

Beroepen: te Almkerk-Werkendam en Breda: ds. D. Berghuis te Leens.

Bedankt: voor Oldehove: ds. C. J. Breen te Katwijk; voor Sneek: ds. K. J. Kapteyn te Overschild-Appingedam; voor Hoogvliet-Spijkenisse: drs. J. Faber te Schiebroek-Hilligersberg C.

Ds. B. van Zijlekom. Zondag 3 november j.l. vond de bevestiging van ds. B. van Zijlekom plaats als predikant te Groningen-Zuid. Zijn bevestiging, ds. M. K. Drost van Dalftsen preekte

bij die gelegenheid over Openbaring 1:7. In de middagdienst deed ds. Van Zijlekom intrede met een preek over Openbaring 1:12-16.

Dr. J. Veenhof. De universiteit van Bazel heeft aan dr. J. Veenhof, zoon van prof. C. Veenhof, een leeropdracht gegeven in de theologische faculteit voor de dogmatiek. Deze leeropdracht geldt voor 1 jaar, en houdt verband met het feit, dat prof. Max Kochmann uit Praag, die de onlangs geëmeriteerde prof. Van Oyen zal opvolgen, pas over een jaar zijn werk in Bazel kan beginnen.

Dr. Veenhof is thans docent aan het Christona-college bij Bazel.

Classis Arnhem. Op 31 okt. kwamen voor de derde maal de afgevaardigden in het ressort Arnhem bijeen onder leiding van ds. D. Noort als praeses van de roepende kerk (Zaltbommel), teneinde te komen tot constituering van de classis.

Uit Ede was een afvaardiging van de kerkeraad (pr. A. v. d. Lugt) en van de kerkeraad (pr. ds. G. Roukema).

Op voorstel van ds. J. C. Janse besloot de vergadering met 10 tegen 7 stemmen en 1 onthouding om beide credentiebrieven uit Ede te aanvaarden, teneinde de classis wegen en midde-len beramen om te komen tot heling van de breuk in de kerk te Ede.

Meteen na de aanvaarding van het voorstel ds. J. C. Janse, vroegen de afgevaardigden van Arnhem schorsing van de vergadering alvorens tot constituering over te gaan omdat deze afgevaardigden zich over de thans ontstane situatie met hun kerkeraad willen beraden. De constituering van de classis is daarom uitgesteld tot vrijdag 22 nov. a.s. te 16.00 uur in het gebouw van de Geref. Kerk te Wolfheze.

Creil. De brs. Bosma en Deuzeman, die in Creil de gemeente wegriepen achter de ontrouwe ambtsdienst van de kerkeraad (praeses ds. H. Schuurman), hebben in een schrijven aan de classiskerken de oorzaak van de breuk nader uiteengezet. Zij betogen daarin, dat de besluiten van de P.S. Overijssel t.a.v. de situatie in Kampen aanvankelijk door de kerkeraad te Creil werden geratificeerd. Enkele dagen later echter is de kerkeraad daarop teruggekomen, toen ds. Schuurman, die door ziekte verhinderd was de laatste tijd de kerkeraadvergaderingen bij te wonen, weer aanwezig was. Als grond voor dit alsnog verwerpen van de P.S.-besluiten werd genoemd een verklaring van ds. J. O. Mulder te Kampen, waarmee de P.S. geen rekening heeft gehouden. Genoemde brs. schrijven, dat door deze zwenking van de meerderheid in de kerkeraad het standpunt is verlaten, dat de kerkeraad geen verantwoordelijkheid voor de uitstoting van kerk te Kampen (scriba D. J. Gritter) kan dragen. Ook draagt h.i. de kerkeraad te Creil nu mede verantwoordelijkheid voor het dulden van de ongereformeerde leringen van de Open Brief en de feitelijke verloochening van de vrijmaking daarin.

Als verweer hiertegen, stelt de kerkeraad te Creil (ds. H. Schuurman), dat de ratificatie van de besluiten van de P.S. genomen is bij staking van stemmen. De herroeping van dit besluit geschiedde onder andere omdat in de uitspraken betreffende de Open Brief geen rekening is gehouden met de nadere verklaring, die ds. J. O. Mulder heeft gegeven op 23 nov. 1967, op verzoek van de kerkeraad van Emmeloord. Niet in het besluit, maar wel in de bespreking zijn meer gronden genoemd.

Verder deelt de kerkeraad mede, dat hij nooit uitgesproken heeft, dat hij voor uitstoting dezer groep (bedoeld is Kampen Van Dijk, Gritter) geen verantwoordelijkheid kon dragen. Hij heeft nooit deze „groep" als de Geref. Kerk te Kampen beschouwd. De kerkeraad ontkennt dus een zwenking.

Vervolgens zegt de kerkeraad dat br. van Dijk meent dat de ondertekenaars van de O.B. gewichtige oorzaken van nadenken hebben gegeven, maar hij vraagt ruimte voor een nadere verklaring als die van ds. Mulder.

De kerkeraad meent dat hij nooit heeft aangewezen gezien op welke punten hij niet meer gereformeerd is. De kerkeraad behoudt ook bezwaren tegen de Open Brief, maar vindt een nadere verklaring als van ds. Mulder acceptabel. De kerkeraad laakt het dat met die nadere verklaring geen rekening is gehouden. Voor de uitstoting van de kerk te Kampen (Bos) wil de kerkeraad geen verantwoordelijkheid dragen.

De kerkeraad ontkennt het recht van de brs. Bosma en Deuzeman om de samenwerking met de andere ambtsbroeders te verbreken, daar er een weg van art. 31 is.

Classis Kampen. In zijn vergadering van 31 oktober j.l., heeft de classis Kampen besloten de kerkeraad van Creil (ds. H. Schuurman) te ontvangen als wettige Gereformeerde kerk, en de kerkeraad (Bosma) niet als zodanig toe te laten. Dit besluit werd genomen met 14 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen. De kerkeraad (Bosma) constateerde daarna, dat de classis niet meer aangemerkt kan worden als classis van de Gereformeerde kerken. Deze kerkeraad te Creil zal zich aansluiten bij die van Kampen (scriba D. J. Gritter), Nagele, en Zwartsluis (die ds. W. Bax niet meer als predikant erkent) om zodoende te komen tot een „reconstructie" van de classis Kampen.

ADRESSEN

Oegstgeest: Ds. M. R. van den Berg, Schoutenburgstraat 3, Oegstgeest. **Ds. B. van Zijlekom:** Hofstede de Grootkade 47, Groningen, tel. 20066. **Meppel:** scriba: C. Hoksbergen, Linthorst Homanstraat 57, Meppel, tel. (05220) 3415. **Rotterdam-C.:** sekr. evangelisatiecomm.: G. van Kleef, Maaskade 21a, Rotterdam-1, tel. 124270. **Creil** (ds. H. Schuurman): penningm. P. v. d. Vegt, Hopweg 60a, Rutten N.O.P.; diakonie: voorl.: scriba: F. van Dijk, Lange Omgang 18, Bant, N.O.P.

GEREFORMEERDE DAGKALENDER 1969

21e jaargang.

Uitsluitend in boekvorm f 3,85.

Deze week werd met de verzending begonnen. Eerst naar onze verre lezers en lezeressen in Canada, Nieuw-Zeeland, U.S.A., Zuid-Amerika, Australië, West-Irian, Zuid-Afrika en... Hongarije. Nu gaan wij beginnen met Blija, Maastricht, Den Helder, Assen, enz. enz.

Hebben wij uw bestelling al?

Bruidsparen die ons een ondertrouwkaart zenden, ontvangen, ZOLANG DE VOORRAAD STREKT, een exemplaar cadeau.

ADRES: POSTBUS 17, VREESWIJK

VERSCHENEN:

A. KEIZER, Creatie en Evolutie

(over het gelijknamige boek van Prof. Dr. J. Lever)

„De kerk van thans mag weten, dat er niet juist en meer naar waarheid gesproken kan worden over de Schepping dan in de mededelingen van Gods Woord gericht tot het volk Israël en ondubbelzinnig door dit volk verstaan."

Prijs f 2,75.

STCHTING

UITGAVE REFORMATISCHE BOEKEN

Uitgave in samenwerking met

Fa. Westdijk en Liebeek

BARENDRECHT

POSTBUS 2

POSTREKENING 21 68 28

BESTEL BIJ VOORKEUR

BIJ UW EIGEN BOEKHANDELAAR